

RADIRIGHTS Projekt

Helyi akciókkal a dezinformáció ellen

Útmutató

RADIRIGHTS Projekt

Útmutató dezinformáció elleni akciókhoz

Tartalom

RADIRIGHTS Projekt	1
Útmutató dezinformáció elleni akciókhoz	2
1. Bevezetés, a RADIRIGHTS projektről	3
1.1. A projekt céljai	3
2.1. A projektet megvalósító partnerek	4
2.2. A projekt tevékenységei és módszerei.....	7
3. A dezinformáció.....	10
2.1 Javaslatok a dezinformáció jelenségének közösségi feldolgozásához.....	10
3. A részvételi akciókutatás módszere (Participatory Action Research - PAR).....	11
A RADIRIGHTS projektben a négy partner PAR módszert alkalmazott a dezinformáció jelenségének vizsgálatára.	11
3.1 Mi a részvételi akciókutatás és mire használható?	11
• Motiváció: A folyamatban való részvétel erősíti a szóban forgó kérdés iránti mélyebb elkötelezettséget.	12
• Kohézió: A résztvevők empátiát és megértést építenek azáltal, hogy megosztják történeteiket és reflexióikat.	12
• Demokratikus szerepvállalás: Az emberek bevonása az életüket érintő döntésekbe előmozdítja az emberi jogok érvényesülését és a demokratikus értékek megismerését.	12
3.2 A részvételiség alapelvei és eszközei.....	12
• Mi lenne az ideális formátum a közösségen belüli terepmunkához? Jobb lenne, ha formális vagy informális ülésekre, kisebb csoportokra vagy nagyobb csoportokra kerülne sor? Homogénnek vagy vegyesnek kell-e lenniük (pl. nem, életkor szerint)?	12
• Vannak-e olyan közelmúltbeli dezinformációs esetek a közösségen vagy országon belül, amelyek kiindulópontként szolgálhatnak a beszélgetéshez?	12
• Tudatában van-e a közösség a dezinformációnak és az álhíreknek? Felismerik-e ezeket az emberek, mint létező jelenségeket?	12
• Mennyire bíznak meg a közösség tagjai a közösségen kívüli személyekben? Kinek hisznek, és kiben nem bíznak? Mik a bizalom és annak hiányának okai?	12
• Mik azok a jó "kulcsszavak", amelyek biztosítják az egyértelműséget és növelik a bizalmat a kérdések feltevésekor? Milyen témákat kell elkerülni?	12

• Melyek a várható kihívások vagy támogató tényezők (pl. egyes közösségi tagok ellenállása, külső beavatkozás, belső konfliktusok)?.....	12
• A közösségből hányan vennének részt a tervezett workshopokon?.....	12
• Vannak-e olyan személyek, akik jobban és kevésbé bevonhatók?.....	12
• Mi az optimális hossza a napi workshopoknak? 2 óra, vagy több?.....	12
4. Párbeszeden alapuló műhelymunkák lebonyolítása	14
4.1 Felkészülés a találkozókra	14
4.2 A műhelymunkák levezetése, facilitálása	15
4.3 A műhelymunka forgatókönyvének általános szempontjai	15
4.4 Etikai szempontok.....	16
4.5 A folyamat dinamikája: A Kaner Gyémánt Modell.....	17
5. Részvételi filmkészítés	18
5.1 Részvételi filmkészítés műhelymunkák.....	18
5.2 A dezinformáció és félretájékoztatás működés közben.....	19
5.3 Az inter- és transzdiszciplinaritás a gyakorlatban, tudományágak együttműködése a részvételi filmkészítésben.....	19
5.4 A műhelymunka lehetőségei	19
Vázlat a filmkészítő munka előkészítéséhez	20
A filmkészítő workshopon alkalmazott játékok és feladatok	22
1. Bemelegítő játékok és bemutatkozás.....	22
2. A közös gondolatok kifejezését, megosztását segítő játékok, feladatok.....	23
3. Anti-diszkriminációs tréning tinédzserek számára (a tréninget szakképző iskolában tanuló 15-18 évesek közt alkalmaztuk)	24
4 A „clickbait”.....	26
5 Interjú szempontsor	28

1. Bevezetés, a RADIRIGHTS projektről

1.1. A projekt céljai

1. A RADIRIGHTS projektet négy partnerszervezet valósította meg, amelyek egyetértettek a projekt alapelveiben: hozzájárulás olyan társadalom igazságos működéséhez, amelynek tagjai szabadon és felelősségteljesen alakíthatják saját és közösségük sorsát.
2. A polgárok részvétele a közös jövőnk alakításában – a döntéshozatalban való részvétel és aktív lépések megtétele céljaink megvalósítása érdekében – kulcsfontosságú. A demokrácia csak akkor működhet, ha a polgárok élnek demokratikus jogaikkal, és erre csak akkor képesek, ha tájékozottak jogaikról, nem pedig akkor, ha tudatlanok, és manipulálják őket az információk

hiánya vagy hamis információk által. A demokratikus deficit különösen releváns a hátrányos helyzetű roma közösségekben. Tagjaik sokszor korlátozott információs forrásokkal rendelkeznek, és gyakran csak a manipuláló, kattintásvadász tartalmakat kapják a közösségi médiából és a tömegmédiából, ami passzivitást vagy pánikot okoz a demokratikus részvétel lehetőségeivel kapcsolatban.

Annak érdekében, hogy ezek a célcsoportok részt vehessenek a demokratikus vitában, fontos, hogy támogassuk őket abban, hogyan reflektáljanak a különböző médiatartalmakra és információkra, hogyan hallgassanak meg különböző nézőpontokat, és hogyan alakítsák ki és fogalmazzák meg saját véleményüket – ne mások dominálják őket, és ők se domináljanak másokat egy demokratikus diskurzusban.

Megvizsgáltuk az információk terjedését és átalakulását a szegregált roma közösségekben, különös figyelmet fordítva a társadalmi intézmények ismeretére és a véleményformálók jellemzésére. A projekt hosszú távú célja a pozitív tartalmú kommunikáció hatékonyságának javítása volt az üzenetek és a információs csatornák finomhangolásával, hogy korlátozzuk a társadalmi tényekkel kapcsolatos dezinformáció terjedését és fejlesszük a megfelelő demokratikus viták (dialógusok) formáit.

Ez megerősítette a bevont roma közösségeket abban, hogy felismerjék a dezinformációt, és növelje a bizalmukat az intézmények és a társadalmi rendszerek iránt.

A projekt célcsoportja a roma közösségek és egyének voltak. Ez a megkülönböztetés fontos, mert – tapasztalataink szerint – a roma közösségek tagjai ritkán alkotnak funkcionális közösségeket. A „pozitív sztereotípiá” gyakran túlsúlyban van, miszerint a romák szoros közösségekben élnek, erős csoportos szolidaritással és szoros családi kötelekkel, amelyek megvédhetik őket a „külső világ” negatív vagy káros hatásaitól. Az igazság bonyolultabb, és veszélyes ezt a sztereotípiát elhinni, mert ezzel elrejtjük a szegregált települések gyakran szörnyű állapotát. A projektünk célja négy országban ezeknek az embereknek a felkészítése, képzése volt, hogy ne váljanak a dezinformáció és manipuláció áldozataivá.

Végül, a projekt partnerei nem akarták megmondani a közösségek és egyéneknek, hogy mit gondoljanak a világról; sokkal inkább azt akartuk, hogy képes, aktív, kritikusan gondolkodó tagjai legyenek mindazon társadalmaknak, amelyeknek részei.

2.1. A projektet megvalósító partnerek

Autonómia Alapítvány, Magyarország (a konzorcium vezetője), www.autonomia.hu

Az Autonómia Alapítvány 1990 óta valósít meg programokat a roma integráció területén. Független szervezetként nagyon komoly kihívással nézünk szembe a jelenlegi Magyarországon,

mivel a jelenlegi kormány aktívan törekszik független közösségek és demokratikus párbeszéd elnyomására.

Az Alapítvány küldetése szerint:

- megoldásokat és javaslatokat kínál a roma integrációs politikák fejlesztésére;
- szakmai támogatást nyújt, együttműködik kis közösségekkel, településekkel, intézményekkel, segít a fejlődéshez szükséges bizalom és együttműködés kiépítésében;
- támogatja aktív civil szervezetek létrehozását és megerősítését munkája révén.

Alapvető tevékenységein kívül az alapítvány az Egalipe közösség alapítója, amely roma és pro-roma szervezetek hálózata. Az Egalipe kritikát fogalmaz meg a kormány roma politikájával szemben, amely jellemzően manipuláló jellegű, és nem kínál esélyt a romák integrációjára.

Programjain keresztül az Autonómia jelen van a szegregált településeken lévő helyi roma közösségekben, ahol sokszor tapasztalja a demokratikus intézményi rendszer (beleértve a szavazati jogot) ismeretének hiányát, valamint a romák közösségeivel szemben alkalmazott manipuláló politika következtében fellépő dezinformáció jelenlétét.

Pro-roma szervezetként az Autonómia Alapítvány nem akar a romák nevében beszélni, hanem mindent meg akar tenni annak érdekében, hogy a roma emberek és közösségek képviselhesék érdekeiket, és kifejezhessék véleményüket a nyilvános diskurzusban és a politikában.

Romea o.p.s, Czech Republic, <https://romea.cz/en>

A ROMEA Civil Egyesület 2002-ben alakult, mint nem kormányzati, nonprofit, önkéntes szervezet, amely a roma és nem roma emberek összefogását célozza a rasszizmus elleni harc támogatására, az emberi jogok védelmének fejlesztésére, valamint a demokrácia és tolerancia előmozdítására Csehországban. 2013-ban a ROMEA közhasznú társasággá vált, amely magas színvonalú híradásokat készít roma vonatkozású ügyekről cseh és angol nyelven, ezzel elősegítve a bizalmat az emberek és közösségek között a cseh és angol nyelvű világban, weboldalán, a Romea.cz-on és a YouTube-on található ROMEA TV csatornáján keresztül. Nyomtatott magazinja, a Romano vod'i, cseh nyelven jelenik meg, kisebbrészt roma nyelvű tartalommal is.

A ROMEA ösztöndíjprogramot is működtet roma középiskolás és főiskolás diákok számára Csehországban, valamint aktívan részt vesz az online tér művelésében saját közösségi média profiljain keresztül, és különféle projekteken dolgozik a dezinformáció és gyűlöletbeszéd ellen. A ROMEA víziója, hogy a cseh és európai média objektív és megbízható módon számoljon be a roma ügyekről, hogy a nem roma és roma emberek harmóniában éljenek egymással, hogy a romák ne legyenek többé a cigányellenesség célpontjai, hogy a roma emberek aktív állampolgárok legyenek, akik részt vesznek a politikában, és hogy egy erős roma középosztály alakuljon ki.

Amalipe Association, Bulgaria, <https://amalipe.bg/en/about-us/mission/>

Az AMALIPE a legnagyobb roma szervezet Bulgáriában, amely a jobb oktatás, közösségi fejlesztés és a romák integrációja érdekében dolgozik a bolgár társadalomban. A név önmagában is tükrözi

a szervezet céljait és működésének módját – az „Amalipe” egy roma szó, amely „barátságot” jelent, tehát a roma integrációért dolgozva minden etnikumot bevonnak. A roma integráció fejlettebbé és gazdaságilag erősebbé teszi Bulgáriát. Segít a különböző etnikai csoportok jobb életkörülményeinek megteremtésében, ehhez az aktív embereket minden etnikai csoportból be kell vonni ebbe a folyamatba. Éppen ezért az Amalipe Központ egyesíti a romák, bolgárok, törökök és mások erőfeszítéseit, az interetnikai párbeszéd és tolerancia értékeinek szem előtt tartásával.

Az Amalipe hosszútávú céljai:

- A közösségen belüli kapacitás fejlesztése a roma gyermekek és fiatalok oktatási szintjének emelésével, a roma lányok és nők fejlődésének elősegítése, valamint a negatív hatású hagyományok leküzdése érdekében.
- Készségek fejlesztése a roma közösség önszerveződéséhez.
- A romák részvételének erősítése a döntéshozatali folyamatban.
- Egy következetes és felelős állami politika ösztönzése, amely a romák hozzáféréseinek bővítését célozza az oktatáshoz, a minőségi egészségügyi ellátáshoz és a szociális szolgáltatásokhoz, valamint a politikai intézkedések és gyakorlatok javítása érdekében a nyomon követés és visszajelzés biztosítása.
- A roma nők emancipációjának elősegítése és az elnyomó hagyományok, mint például a korai házasságok leküzdése.

A célok elérését szolgáló tevékenységek:

- A romák részvétele minden szinten és a „bottom-up” megközelítés alkalmazása; a „romák a romákért” elv érvényesítése.
- Innovatív módszerek és gyakorlatok alkalmazása helyi szinten: az általunk végzett munkában olyan modelleket alkalmazunk, amelyeket a gyakorlatban tesztelünk.
- A partneri szervezetek pilot kezdeményezéseinek gyakorlati eredményeinek rendszerezése a nemzeti politikákba való beillesztés érdekében.
- Érdekérvényesítés a nemzeti, regionális és helyi intézményeknél a jó gyakorlatok folytatása és intézményesítése érdekében, amelyeket az Amalipe és más szervezetek teszteltek.
- Érdekérvényesítés a nemzeti intézményeknél egy fenntartható roma integrációs modell kialakítása és az integrációs folyamat felgyorsítása érdekében.
- A szervezet partneri hálózatának fejlesztése, amely képes bizonyos gyakorlatokat országos szinten alkalmazni, valamint érdekérvényesíteni a helyi és nemzeti intézményeknél: Roma Integrációs Hálózat.
- Elemzések, nyomon követés és a meglévő roma integrációs politikák értékelésének elkészítése.

Fagic, Spanyolország, <https://www.fagic.org/?lang=hu>

A Katalóniai Roma Egyesületek Szövetsége – FAGiC (Federación de Asociaciones Gitanas de Cataluña) 1991-ben alakult, jelenleg 96 roma egyesületet tömörít Katalónia egész területéről. A FAGiC a

legrepresentatívabb roma szervezet a régióban, célja a romák jogainak és kultúrájának védelme és népszerűsítése Katalóniában.

A Fagic missziója:

- A roma közösség számára fontos akciók lebonyolítása törekvések és aggodalmaik figyelembe vételével; hidak építése a romák és nem romák között.
- Kapcsolatfelvétel a katalán kormánnyal és közigazgatással, helyi és nemzeti szinten, hogy biztosítsák a roma jogok tiszteletben tartását.
- A polgári részvétel előmozdítása közösségi kezdeményezések és a tagszervezetek támogatása révén.
- Tevékenységek és projektek ösztönzése, amelyek elősegítik a romák és nem romák közötti együttélését.
- A katalóniai roma egyesületek hangjának egységesítése és képviselése a megerősödés és a nagyobb reprezentativitás érdekében, közös cselekvési terv kidolgozása a roma egyesületek között.
- A roma nyelv, történelem és kultúra védelme, népszerűsítése és tanulmányozása. A romafóbia, xenofóbia és mindenféle rasszizmus elleni fellépés.

2.2. A projekt tevékenységei és módszerei

A dezinformáció jelensége és hatása az információs szegénység problémájához kapcsolódik. Az információs szegénység három dimenziója általában szorosan kapcsolódik egymáshoz:

- az informatikai berendezések és az internetszolgáltatás hiánya;
- az interneten elérhető tartalom nem releváns vagy hozzáférhető az információs szegénységben élők számára, ugyanakkor ez – illetve hiánya - befolyásolhatja a társadalom tagjainak életét;
- Az interneten elérhető tartalmakhoz való hozzáféréshez és azok megértéséhez szükséges kompetenciák hiánya, valamint e készségek és kompetenciák megszerzésének strukturális és rendszerszintű akadályai.

A projekt megvalósítása során szembe kellett néznünk azzal a ténnyel, hogy mindhárom dimenzió jellemző a projektben részt vevő közösségekre és egyénekre. Talán az változik, hogy a technológiai fejlődés, az okostelefonok elérhetősége még a legszegényebb közösségekben is megszünteti az internet-hozzáférés technikai akadályait. Így, bár az internet-előfizetések költsége miatt jelenleg messze nem beszélhetünk teljes körű hozzáférésről, az internetes tartalmakhoz való technikai hozzáférés dimenziója elveszíti súlyát az információs szegénység okai között.

A kompetencia hiánya és a releváns tartalmak értelmezhetősége azonban minden közösségünkben fontos szerepet játszott. Ezt két példával illusztrálhatjuk:

A Covid-időszak alatt sok olyan tartalom jelent meg, amely tudományos érvelésen alapulva kommunikálta az oltás szükségességét és hatásmechanizmusát, ami magasabb szintű oktatást és kognitív szintet igényel a megértéshez – vagy akár az olvasáshoz. Azonban az oltásellenes, pseudo-tudományos tartalom általában rövidebb és sokkal egyszerűbb, és sokkal könnyebb befogadni, ha fekete-fehér karakterekkel ellátott "kerettörténetbe" ágyazódik. Ebben az esetben egyértelmű, hogy a dezinformációt sokkal könnyebb megtalálni, és rombolóbb hatást gyakorol az alacsonyabban képzett közönségre, mint a tudományosan megalapozott információk.

A másik jelenség Magyarországon a politikai lejárató kampányok esete. Az ellenzéki politikai szereplőkkel kapcsolatos dezinformáció rendszeresen megjelenik a médiában. Ezek szinte akadálytalanul eljutnak azokhoz az emberekhez, akiket nagyrészt csak egy, általában a kormány által ellenőrzött kommunikációs csatornán keresztül tájékozódnak, és akik nem rendelkeznek a tényellenőrzés ("fact checking") képességével, így nem is tartják azt fontosnak. Bár ez a jelenség távolról sem a szociálisan rászorulókat kizárólagos jellemzője, talán nem ésszerűtlen azt feltételezni, hogy itt az információs szegénység jelenségét találjuk, amelynek kétségtelenül erős az oktatási és szociokulturális dimenziója.

A helyi intézkedések megtervezésekor szembe kellett néznünk a projekt korlátaival, vagyis azzal, hogy nem tudtunk megoldást kínálni az információs szegénység mindhárom dimenziójára, még akkor sem, ha ezek az intézkedések helyi jellegűek voltak. A helyi akciókat inkább olyan lehetőségeknek és eszközöknek tekintettük, amelyek más településeken és közösségekben is alkalmazhatók. Ennek megfelelően a hangsúly a következőkön volt:

- Aktív kommunikátorok váljanak passzív befogadókból. A kisebbségi közösségeket nem szabad kívülálló véleményén keresztül bemutatni, láttatni, hanem képessé kell válniuk az önreprezentációra – erre alkalmaztuk közösségi filmkészítést.
- Semmi sem az feltétlen, ami igaznak tűnik. Más szóval ne fogadjanak el tényként minden, a médiából származó információt, különösen akkor, ha annak tartalma későbbi cselekvésükhöz, döntésükhöz (azaz: manipulációhoz) vezet – Tényellenőrzés módszere.
- Sok esetben politikai akarat áll a kommunikáció mögött. Mindig érdemes keresni a kommunikátor politikai szándékát, és ennek megfelelően értelmezni a híreket.
- A kommunikációt sok esetben üzleti érdekek vezérlik (vagy legalábbis gazdasági motiváció: átverés). Fel kell készülni nemcsak ennek felismerésére, hanem megelőzésére is. – A projekt keretében készített TikToc videók.

A projekt során arra ösztönöztük a partnerszervezeteket és a helyi csoportokat, hogy alkalmazzanak különböző módszereket. A közös szál a részvételi cselekvési módszerek alkalmazása volt, amely az érintett közösségek bevonásának fő eszköze volt. A projekt kezdetén a partnerszervezetek egy nemzetközi workshop során elsajátították a részvételen alapuló workshopok lebonyolításának alapvető módszerét, és útmutatást kaptak arra vonatkozóan is, hogyan kezdeményezzék a helyi akciókat. Itt tárgyaltuk a helyszínek eltérő jellemzőit is, hangsúlyozva, hogy ezektől a tényezőktől függően a különböző specifikus módszerek, például a helyszínek kreatív használata lehetőséget ad a közösség megmozdítására. A részvételi folyamatok

célja az volt, hogy a közösségek kidolgozzák saját fellépéseiket és ötleteiket a dezinformációval szembeni sebezhetőségük csökkentése érdekében. A kézikönyv végén röviden ismertetjük ezeket a módszereket.

A folyamat során más eszközöket és módszereket is alkalmaztunk, például interjúkat készítettünk, részvételi dokumentumfilmeket készítettünk, rövid videókat és filmeket készítettünk a közösség tagjaival együttműködve, valamint foglalkozásokat tartottunk az iskoláskorú gyermekek számára. Ezeket a módszereket is az alábbiakban ismertetjük.

3. A dezinformáció

A dezinformáció elterjedt az egész társadalomban. Minél hátrányosabb helyzetben van egy népességcsoport, annál sebezhetőbbé válik a "hamis hírekkel" által. Az e csoportok által használt helyi nyilvánosság bizonyos jellemzői, szokásaik, attitűdjeik és kapcsolataik (pl. bizalom) különösen nem védenek attól, hogy elhiggyék és cselekedjenek a hamis információk befolyására, amiket néha rosszindulatú szándékkal terjesztenek. Emellett a dezinformáció leleplezésére irányuló erőfeszítések – amelyeket jellemzően értelmiségiek, médiamunkások, tudósok és aktivisták működtetnek – ritkán érik el ezeket a csoportokat, és még ritkábban fejtenek ki hatást.

Célunk, hogy megértsük ezeket a helyi információs helyzeteket, azonosítsuk a diszfunkcionális minták kialakulását, és életképes alternatívákat dolgozzunk ki.

2.1 Javaslatok a dezinformáció jelenségének közösségi feldolgozásához

- Kerüljük a „dezinformáció” kifejezés használatát a megbeszélések megkezdésekor. A legtöbb ember képes felismerni a nagy hazugságokat vagy propagandát, de az akadémiai terminológia megfélemlítheti őket.
- Összpontosítsunk azokra a kérdésekre, amelyek közvetlenül befolyásolják az emberek életét. Míg a “laposföld teória” narratívája szórakoztatónak tűnhet, és sokan is hisznek benne, az igazi munkának az életet valóban jelentősen befolyásolni képes hazugságokra és a propagandára kell összpontosítania,
- Mindig ellenőrizzék a forrást! Tedd fel újra és újra az egyszerű kérdést: "Honnan tudod?" Ösztönözzük a fiatalokat, hogy találják meg a hírek ellentmondásos pontjait. A hazugságok keresése nagyon szórakoztató is lehet!
- Mindig tárjuk fel az egyéni érdekeket. Amikor káros történetek keringenek a közösségben, kérdezzenek utána, kinek származik haszna az ilyen narratívák terjesztéséből?
- Legyen óvatosak, de ne cinikusak. Ösztönözzük az embereket, hogy keressenek olyan megbízható személyeket, amikor aggasztó történeteket hallanak, akikben megbíznak és kérdőjelezzék meg bátran a gyanús forrásokat: "Honnan tudod, hogy mi az igazság?"
- Foglalkozzunk azzal az emberi hajlammal, hogy inkább elhisszük a pletykát, mint cáfolatára energiát fordítsunk. Tudassuk a közösség tagjaival, hogy a pletykákban vagy a propagandában való hit nem a hülyeség jele, hanem az emberi működés jellemzője. Még a bölcs embereket is félre lehet vezetni. Osszunk meg saját példákat arról, hogy bennünket is hogyan csaptak be – a tanulási előmozdítása érdekében.

3. A részvételi akciókutatás módszere (Participatory Action Research - PAR)

A RADIRIGHTS projektben a négy partner PAR módszert alkalmazott a dezinformáció jelenségének vizsgálatára.

3.1 Mi a részvételi akciókutatás és mire használható?

A "részvételi akciókutatás" kifejezésben mindhárom szó különös jelentőséggel bír:

- Kutatás: Ez magában foglalja a társadalmi jelenségekkel kapcsolatos információk gyűjtését.
- Akció: Ez nem csak leíró kutatás, hanem egy olyan kutatás, amelynek célja annak megértése, hogy bizonyos akciók, cselekvések hogyan alakítják az általunk tanulmányozott társadalmi állapotot. A cél a változás ösztönzése – legyen szó akár tudásról, viselkedésről vagy attitűdökről.
- Részvétel: A kutatás magában foglalja az érintett lakosság közvetlen bevonását, nemcsak mint "tárgyakat", hanem mint közreműködőket a probléma meghatározásában, a megoldások megtervezésében és az eredmények értékelésében.

A PAR Afrika, Ázsia és Latin-Amerika marginalizált közösségeiben alakult ki az 1970-es években. A mindennapi emberek, akik gyakran szegénységben élnek, erőfeszítéseket tettek körülményeik megismerésére és javítására, miközben az általuk létrehozott új ismeretekre reflektáltak. A PAR révén az elnyomott csoportok lehetőséget kapnak arra, hogy megértsék és megkérdőjelezzék az életüket alakító struktúrákat, képessé váljanak a cselekvésre és előmozdítsák a demokratikus folyamatokat.

Hagyományosan a tudomány a szakértők kizárólagos területe volt. A részvételi módszerek elterjedése azonban változást hozott: Az valódi "élettapasztalattal rendelkező szakértőket" és az addig a kutatás tárgyaként szereplő egyének kollektív bölcsességét egyre inkább értékelik. Sokszínű, heterogén csoportok bevonásával olyan gazdagabb tudásbázishoz juthatunk hozzá, amellyel a szakértők önmagukban nem feltétlenül rendelkeznek.

A tudásgenerálás mellett a részvételi akciókutatás számos előnnyel is jár:

- Motiváció: A folyamatban való részvétel erősíti a szóban forgó kérdés iránti mélyebb elkötelezettséget.
- Kohézió: A résztvevők empátiát és megértést építenek azáltal, hogy megosztják történeteiket és reflexióikat.
- Demokratikus szerepvállalás: Az emberek bevonása az életüket érintő döntésekbe előmozdítja az emberi jogok érvényesülését és a demokratikus értékek megismerését.

3.2 A részvételiség alapelvei és eszközei

Bár a PAR végeredménye adottságából következően kiszámíthatatlan lehet, bizonyos alapelveket a különböző helyzetekben alkalmazni kell. Az alábbiakban felsorolunk néhány szempontot, amelyet figyelembe kell venni a kutatás megtervezése előtt, valamint néhány további megjegyzést a facilitátorok számára.

A kutatási terv

- Mi lenne az ideális formátum a közösségen belüli terepmunkához? Jobb lenne, ha formális vagy informális ülésekre, kisebb csoportokra vagy nagyobb csoportokra kerülne sor? Homogénnek vagy vegyesnek kell-e lenniük (pl. nem, életkor szerint)?
- Vannak-e olyan közelmúltbeli dezinformációs esetek a közösségen vagy országon belül, amelyek kiindulópontként szolgálhatnak a beszélgetéshez?
- Tudatában van-e a közösség a dezinformációnak és az álhíreknek? Felismerik-e ezeket az emberek, mint létező jelenségeket?
- Mennyire bíznak meg a közösség tagjai a közösségen kívüli személyekben? Kinek hisznek, és kiben nem bíznak? Mik a bizalom és annak hiányának okai?
- Mik azok a jó "kulcsszavak", amelyek biztosítják az egyértelműséget és növelik a bizalmat a kérdések feltevésénél? Milyen témákat kell elkerülni?
- Melyek a várható kihívások vagy támogató tényezők (pl. egyes közösségi tagok ellenállása, külső beavatkozás, belső konfliktusok)?
- A közösségből hányan vennének részt a tervezett workshopokon?
- Vannak-e olyan személyek, akik jobban és kevésbé bevonhatók?
- Mi az optimális hossza a napi workshopoknak? 2 óra, vagy több?

További szempontok a kutatás tervezéséhez

- Előzetes munka: A kutatás hónapokkal az első ülés előtt kezdődik, és magában foglalja az érdekelt felek elemzését és feltérképezését, valamint a sokféleség figyelembevételét.
- Műhelymunkák előkészítése: Válassz egy semleges, kényelmes helyet, amely mindenki számára elérhető. Teremtés kényelmes feltételeket és biztosítsd az időzítést a csoport számára (legfeljebb 1,5-2 óra megszakítás nélküli munka).

- Résztevők bevonása: Győződj meg róla, hogy minden résztvevő kényelmesen megosztja gondolatait. Egyesek félénkek vagy vonakodnak felszólalni, ezért a facilitátoroknak aktívan ösztönözniük kell mindenki részvételét, befogadó légkört teremtve.
- Érzékeny témák kezelése: A dezinformációval kapcsolatos viták érzékeny témákat érinthetnek (pl. politika, egészségügy). A facilitátoroknak gondosan kell kezelniük ezeket a beszélgetéseket, biztosítva a tiszteletet és elkerülve a személyes konfliktusokat.
- A rögzítés pontosságának biztosítása: A facilitátoroknak biztosítaniuk kell, hogy minden csoportmegállapítást pontosan és megbízhatóan rögzítsenek. A csoportmunka összefoglalásakor ellenőrizd a résztvevőket, hogy meggyőződjetek arról, hogy nézeteiket helyesen értettétek meg és tudjátok felidézni.
- Következő lépések: A találkozó eredményeit fel kell használni a kutatási projekt további szakaszainak tervezésére.

4. Párbeszédre alapuló műhelymunkák lebonyolítása

4.1 Felkészülés a találkozókra

1. Helyszín és berendezés

- Válassz egy hozzáférhető és semleges helyet, amely minden résztvevő számára alkalmas, jól megvilágított, kényelmes és csendes. Alapvető kiegészítők közé tartozik a székek, asztalok, papír, tollak, post-its, flip charts, markerek, és talán olló és ragasztó.
- Fontold meg, milyen egyedi igényei vannak a közösségnek. Ha egy összejövettel hivatalosnak tűnik, az nem vonzza a figyelmet. Ebben az esetben “dobjátok fel azt” zenével, tánccal vagy a helyi kultúra más elemével. A cél a közösség hatékony bevonása. Bármennyire is fontos témát találtok a találkozóra, ha akár a meghívás, akár a lebonyolítás “unalmas”, hivatalosnak tűnik, az érdektelen lesz a résztvevők számára. Az is fontos azonban, hogy egyensúlyba kerüljön a “szórakoztató” és fejlesztő tartalom, mert a rendezvény könnyen tűnhet egy “bulinak”, ha nincs jól kommunikálva a fő cél, szándék.

2. Ütemterv, időzítés

Gondosan tervezz, meghatározva a tevékenységek sorrendjét, a várt eredményeket és az egyes ülések időzítését. Az írásbeli tervek segítenek a találkozók kezelhető blokkokba szervezésében. Egy jó, hatékony tervnek fel kell vázolnia:

- Tevékenységek sorrendje
- A tevékenység leírása típusa (pl. csoport, plenáris ülés)
- Tartalom és célok
- Instrukciók a résztvevők számára
- Időterv
- Feladatok, felelősök.

Ne feledd, hogy az emberek legfeljebb 1,5-2 órát tudnak összpontosítani, és ajánlott, hogy naponta legfeljebb három ilyen blokk legyen, megfelelő hosszúságú szünetekkel. Tervezz rövidebb workshopokat, ha a résztvevők nem szoktak hosszú ideig ülni.

3. Komfort, kényelem

- Biztosítsd a résztvevők kényelmét, amely magában foglalja a vendégszerető környezetet a szükséges ételekkel és italokkal. A fiatalokkal való munka során egyértelmű szabályokat kell megállapítani a figyelem és a részvétel fenntartása érdekében.

4. A műhelymunkát vezető facilitátorok

- A legjobb, ha nem egyedül vezeti a találkozókat. Osszátok meg a feladatokat (feladatok ismertetése, facilitálás, időmérés és feljegyzések készítése stb.) a társházigazdák között a zökkenőmentes lebonyolítás érdekében. Kulcsfontosságú a rugalmasság – a szerepek a felmerülő igényektől függően változhatnak.

4.2 A műhelymunkák levezetése, facilitálása

A részvételen alapuló workshop sikere azon múlik, hogy a résztvevők biztonságban, tiszteletben, meghallgatásban és kényelemben érzik-e magukat. Sok csoport a kezdetektől fogva saját szabályokat hoz létre, vagy a facilitátorok olyan iránymutatásokat javasolhatnak, mint például:

- A workshop egy *beszélgetés, nem pedig vita* – mindenki megoszthatja a nézeteit, de nem célja, hogy meggyőzzön másokat.
- Tiszteld mások idejét – beszélj világosan és kerülj az ismétlést.
- Tartsák be az időkorlátokat, és kerüljék a beszélgetés dominanciáját.
- Nem baj, ha felvilágosítást kérünk, ha ezzel nem kérdőjelezzük meg valakinek a legitimitását.
- Mindenkinek joga van ahhoz, hogy beszéljen és meghallgassák.
- Viselkedj és beszélj tisztelettel – a megkülönböztetést, a sértéseket és az elnyomást nem tolerálja senki.

A facilitátor szerepe az, hogy biztosítsa e szabályok betartását, és olyan környezetet teremtsen, amelyben a résztvevők bátorítva és megbecsülve érzik magukat.

4.3 A műhelymunka forgatókönyvének általános szempontjai

Míg a műhely pontos felépítése a témától és a résztvevők csoportjától függően változhat, a "polgári közgyűlés" modell által ihletett általános vázlat így nézhet ki:

1. **Érkezés és bemutatkozás:** A facilitátorok üdvözlik a résztvevőket, bemutatkoznak, és olyan könnyed beszélgetést kezdeményeznek, melyhez mindenki tud kapcsolódni, kényelmesen érzi magát benne.
2. **Köszöntő és áttekintés:** Vázold fel a munkaértekezlet céljait és folyamatát – miért gyűlt össze mindenki, és mi fog történni a nap folyamán.
3. **Személyes bemutatkozás:** A résztvevők röviden bemutatkozhatnak, és válaszolhatnak egy egyszerű kérdésre, mint például: "Hogy érzed magad ma?" Ez segít a kapcsolat, bizalmi légkör felépítésében. (10 főnél nagyobb csoportok esetén 5-8 fős kisebb csoportokra bontható. Erre a későbbiekben mutatunk módszereket, feladattípusokat.)
4. **Megjegyzés:** Bár a bemutatkozás triviálisnak tűnhet, elengedhetetlen a pozitív hangszín beállításához, a kapcsolat elősegítéséhez és a barátságos környezet megteremtéséhez.
5. **Tematikus blokkok:** Minden műhelynek valamiféle irányt kell mutatnia, gyakran általános témákból kiindulva, mielőtt konkrét kérdésekre szűkülne a beszélgetés.
 - **Tájékoztató ülések:** A szakértők (felkért prezentálók) rövid előadásokat tartanak a fontosabb témákról.

- Csoportmunka: A résztvevők kis csoportokban vitatják meg a témákat, és egy személyt jelölnek ki eredményeik bemutatására.
 - Plenáris viták: A csoportok megosztják meglátásaikat az egész workshoppal, amit kérdések és visszajelzések követnek.
 - Ez a ciklus naponta akár többször is megismételhető, az idő elérhetőségétől függően.
6. Napvégi *betakarítás*: Az utolsó ülésen a résztvevők a nap legfontosabb üzeneteire reflektálnak, aktuálisan nem megoldott, nem lezárt kérdéseket tesznek fel, vagy ötleteket javasolnak a következő workshopra.
7. Kijelentkezés, lezárás: A bejelentkezéshez hasonlóan a résztvevők röviden reflektálnak a napi eseményekre, esetleg megosztva egy dolgot, amit megtanultak, vagy egy olyan szempontot, amelyet elvisznek magukkal.

4.4 Etikai szempontok

1. Ígéretetek, vállalások és felelősség

Amikor a kutatók bevonnak egy közösséget, és felhívják a figyelmet olyan kérdésekre, amelyek korábban nem voltak fókuszban, igényeket vagy reményeket hozhatnak létre. Fontos, hogy ezeket az elvárásokat felelősségteljesen kezeljük. A kutatóknak átláthatónak kell lenniük szándékaikat, a kutatás lehetséges következményeit és a felvetett kérdések kezelésére vonatkozó kompetenciáikat illetően. Ha a megoldás megvalósításához szükséges erőforrások nem elérhetők, ezt kezdettől fogva egyértelműen közölni kell.

2. A lebonyolítás keretezése, hatalmi struktúra

A részvételen alapuló kutatás hasznos arra, hogy feltárja a közösség valódi viszonyulását egy adott kérdéshez és véleményét. A facilitátorok azonban jelentős befolyást gyakorolnak e megbeszélések alakítására. A kérdések megfogalmazása, a témák megválasztása, sőt a testbeszéd is egy adott irányba irányíthatja a beszélgetést. Ezt a hatást fel kell ismerni és gondosan kell kezelni.

- Csapatmunka: A társsegítőknak rendszeresen ellenőrizniük kell egymást az egyensúly biztosítása és az elfogultság elkerülése érdekében. A külső felügyelet is hasznos lehet.
- Nyilvántartás és jelentéstétel: A beszélgetések összefoglalásakor vagy az azokról való beszámolásakor a facilitátoroknak kétszer is ellenőrizniük kell értelmezéseiket a résztvevőkkel a pontosság biztosítása és a saját nézeteik kikényszerítésének elkerülése érdekében.

3. Őszinteség és bizalom

A részvételen alapuló környezetben gyakran felmerül a titoktartás kérdése. A csoport tagjai megoszthatnak személyes történeteket vagy érzékeny információkat. Fontos, hogy egyértelmű iránymutatásokat határozzunk meg:

- Csoportos titoktartás: A csoport elfogadhat egy „csoporttitok” szabályt, amely biztosítja, hogy semmilyen személyes adat ne hagyja el a helyiséget.
- Személyes határok: Minden résztvevő szabadon jelezheti, hogy mikor készül megosztani valamit, ami diszkréciót igényel.

4. A morgolódás helye

Amint arra az ún. Kaner-gyémántmodell hivatkozik, a részvételi folyamatok gyakran egy nehéz "szenvedési zónán" mennek keresztül, ahol az eltérő nézetek miatt feszültségek merülnek fel. A facilitátoroknak erre számítaniuk kell, és meg kell érteniük, hogy ez a folyamat természetes, szükséges szakasza.

- Párbeszéd ösztönzése: Ha nézeteltérések vagy kényelmetlenségek merülnek fel, a facilitátoroknak ösztönözniük kell a nyílt vitát, miközben tiszteletteljes és strukturált környezetet tartanak fenn.
- A folyamatba vetett bizalom: A facilitátoroknak türelmesnek kell maradniuk, és meg kell nyugtatniuk a résztvevőket, hogy ez a szakasz jobb megértéshez és végső soron konszenzushoz vezet.

4.5 A folyamat dinamikája: A Kaner Gyémánt Modell

Sam Kaner modellje a részvételi folyamatok tipikus dinamikáját illusztrálja. Kezdetben a résztvevők gyakran feltételezik a közös tudás meglétét, az eleve létező, csoporttagok közti megértést. A viták előrehaladtával azonban világossá válik, hogy eltérő nézőpontok léteznek. Ez ahhoz vezet, amit Kaner "morgoló – vagy szenvedő - zónának" nevez, egy kényelmetlen, de kritikus szakasz, amelyben a résztvevők a nézeteltéréseken keresztül dolgoznak, mielőtt konszenzusra jutnának. A facilitátoroknak az a feladatuk, hogy megnyugtassák a résztvevőket: Bízsanak a folyamatban – a kényelmetlenség gyakran megelőzi az áttöréseket.

A kézikönyv következő része a RADIRIGHTS projektben alkalmazott konkrét módszerek leírását tartalmazza. E módszerek alkalmazásával a dezinformációval kapcsolatos közösségi fellépéseket hajtottunk végre a projekt helyszínein, egyetemi oktatók és diákok bevonásával.

5. Részvételi filmkészítés

"A részvételen alapuló filmkészítés egy befogadó és együttműködő folyamat, amely bevon egy közösséget vagy csoportot - általában hátrányos helyzetben -, hogy közösen elképzeljék, összegyűjtsék, filmezzék és bemutassák saját történetüket." Így foglalja össze Nick és Chris Lunch a részvételen alapuló filmkészítés lényegét a "Betekintés a részvételi videóba" című könyvében. A részvételen alapuló filmkészítés általában arra törekszik, hogy új ismereteket és megértést hozzon létre egy adott csoport vagy közösség perspektívájáról és tapasztalatairól, ezért értékes eszköz a hátrányos helyzetű csoportok hatalommal való felruházása érdekében. A befogadás és az együttműködés révén bevonja a csoport tagjait, és a kamerát katalizátorként használja a csoporton belüli és a csoportközi közösségépítés folyamatában.

A közösség képes megtapasztalni magát, és a csoportműködés feltárásával az önreprezentáció (ami mindig részben a domináns társadalmi hegemonia internalizált képviselője) hozzájárul egy egy pozitívabb csoport- és ezáltal egyéni identitás kialakulásához. A munkacsoport az egyenlőség megerősítésének eredményeként a folyamat során mind az elnyomott, mind az elnyomó csoportok tagjai megszabadulnak a normatív társadalmi elvárásoktól, és jobb kapcsolatokat építenek ki a szolidaritás, a közös célok és értékek alapján. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a szóban forgó közösség nemcsak a kamera előtt jelenik meg, hanem abban a helyzetben van, hogy döntsön a csoportról – vagy más közös tudást feltételező – narratíváról, kreatívan jelenítse meg magát és a kamera mögött is működjön.

5.1 Részvételi filmkészítés műhelymunkák

A RADIRIGHTS projekt keretében 2024 tavaszán részvételi filmkészítő tanfolyamot tartottunk a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem media, szociális munkás, szociálpolitikus és jogász hallgatói számára vegyes szemináriumi csoportban. A kurzus célja egyrészt az volt, hogy megismertesse a különböző oktatási háttérrel és tudományágakkal (médiatanulmányok, szociálpolitika és jog) rendelkező hallgatókat a szegregált területeken élő emberek körében megjelenő dezinformáció megjelenésével, okaival és következményeivel, másrészt pedig az, hogy ezt a folyamatot Magyarország két szegregált területén élő lakosokkal együttműködve, részvételen alapuló dokumentációs módszerek segítségével tárjuk fel, kezeljük. A folyamat két részből állt: előkészítés és terepmunka. Az előkészítő rész során az elméleti alapok lefektetése után a hallgatók számos részvételi filmkészítési tevékenységben és feladatban vettek részt. Ezt követően az előzőleg tanulmányozott módszerek alkalmazásával a résztvevőknek foglalkozásterveket kellett készíteniük. Ezeket a terveket (bár módosításokkal) arra használták fel, hogy együtt vizsgálják meg, hogyan működik a dezinformáció Kakucs és Gilvánfa lakosainak körében (Kakucs Magyarország középső részén, Budapesttől 25 km-re délre található, Gilvánfa az egyik első homogén roma kistelepülés Dél-

Magyarországon egy hátrányos helyzetű kistérségben). Kakucs gazdaságilag jobb helyzetben van a 10%-os roma lakosságával, de ők is a falu szélén élnek, szegregátumnak tekinthető területen.

5.2 A dezinformáció és félretájékoztatás működés közben

A projekt mérete ebben az esetben nem tette lehetővé nagyobb film készítését, de a résztvevők kísérletezhettek a részvételen alapuló filmkészítés különböző módszereivel. A foglalkozások a dezinformáció témájához kapcsolódtak. Mind a hallgatók a felkészülés során, mind a terepen résztvevők megismerkedtek a félretájékoztatás és a dezinformáció fogalmával, az információs egyenlőtlenségek működésével és kölcsönhatásával; más típusú egyenlőtlenségekkel, valamint azok felismerésének és leküzdésének néhány lehetőségével. A bonyolult elméletek helyett a résztvevők mindannyian első kézből tapasztalhatták meg a dezinformáció működését a műhelymunkában szereplő egyes feladatok eredményeként. Ez a módszer az egyetemisták számára is revelatív volt, mivel az egyik hallgató beszámolója szerint “(S)zilárd meggyőződésem, hogy a tudás átadásának leghatékonyabb módja az empirizmus, és ezt még mindig gyakran figyelmen kívül hagyják az egyetemeken. Így az eszköztár, amelyet ez a kurzus biztosított a résztvevőknek, más környezetben is hasznos lesz mind az egyetemeken belül, mind azon kívül a valóság sokoldalúsága miatt.”

5.3 Az inter- és transzdiszciplinaritás a gyakorlatban, tudományágak együttműködése a részvételi filmkészítésben

A kurzus másik fontos törekvése az volt, hogy tapasztalatokat nyújtson az inter / transzdiszciplináris együttműködés területén. Míg az interdiszciplinaritás a téma vizsgálata során több területről kölcsönzött nézőpontokat ötvözi, a transzdiszciplinaritásnak a különböző tudományágakból származó ismeretek összegyűjtésén túl nemcsak az a célja, hogy összekapcsolja az adott területeket, hanem a tudományos körökön túl is megjelenítse azokat. Az is jellemzi a transzdiszciplinaritást, hogy integrálja a nem tudományos információ- és tapasztalatforrásokat. Ez a megközelítés erős társadalmi elkötelezettséggel rendelkezik, mivel felismeri a megélt valóság jelentőségét, és a tudástermelés általános működésének egyenlőtlenségeit korrigálja.

5.4 A műhelymunka lehetőségei

A részvételi módszerek mellett a projekt betekintést nyújtott a diákoknak az információs egyenlőtlenségek működésébe és a szegregált területek lakosainak mindennapi életébe, és remélhetőleg hozzájárult a helyi lakosok hatalommal felruházásához, azaz ahhoz, hogy aktívabbá és felkészültebbé váljanak érdekük megjelenítésében és képviseletében. A hallgatói visszajelzések alapján a kurzus nem várt hatása, hogy az további hasonló projektek katalizátoraként további projektötleteket generált.

Vázlat a filmkészítő munka előkészítéséhez

Bevezető kör (15 perc)

Energizer ("Az én széke") (10 perc)

A módszer közös megismerése (szociodráma), Csoportszerződés kötése (10 perc)

Ismerkedés – warm up (25 perc)

- Séta
- Oszd meg párokban: (1) miért jöttél ide (fő / specializáció, ez a kurzus) - egy mondat.
- folytasd a gyaloglást, oszd meg párokban (2), mi a személyes kapcsolata (nem feltétlenül tapasztalata) a szegénységgel és a kirekesztéssel;
- folytasd a sétát, ossza meg párokban (3), hogy milyen személyes kapcsolatod és tapasztalatod van a dezinformációval.
- Find common ground in pairs!

Kapcsolódás az előző – Szociodramatikus szobrokhoz (10 perces összeállítás, 20 perces prezentáció, 10 perces feldolgozás)

- a párok osztoznak a csoporttal abban, ami közös bennük; A hasonlók négyfős csoportokat alkotnak.
- „Az én dezinformációm/tapasztalattal nem rendelkező információim” szobor/matrica létrehozása (csoportonként egy)
- Visszajelzés a feldolgozás után

Szünet (15 perc)

Hamis hírek gyártása: Kis csoportok valós és hamis híreket írnak (3-4 darab) (létező vagy kitalált), rögzítik őket (15 perc álhírek létrehozására, 15 perc felvétel + 45 perc reflexió)

- Kis csoportok (4-ből) kb. 30 mp hosszú videókat készítenek
- - A kamerához szólva stílusvariációk is lehetnek (pl. egymás meghallgatása), műfaj lehet hírolvasás, interjú szituáció, informális szituáció, bármi.
- Strukturálnak kell lennie, kontextust kell tartalmaznia, nem csak egy mondatot, hanem egy történetet.
- - Olyannak kell lennie, amely potenciálisan hatással van az emberek életére (csinál valamit stb.)
- - A csoport véleményezi és kitalálja, hogy melyik hír igaz és melyik nem. Az embereknek el kell hinniük a hamisakat. Legalább 1 igaz és 1 hamis. A győztes kap egy matricát.

Vita:

- Mik azok az álhírek, amelynek káros hatásai vannak?
- Miért, mi a hatás mechanizmusa?
- Miért hittük el? miért nem? mitől működik? mik a fordulópontok?
- Kinek származik haszna a munkából? Prezentáció: dezinformáció / félretájékoztatás / városi legenda (45 perc)

Ebédészünet (30 perc)

Délutáni szekció: felkészülés a terepmunka keretében tartandó műhelymunkára.

Ismerkedés Kakucssal és Gilvánfával¹ (60 perc)

- Milyen hely Gilvánfa és Kakucs?
- Video Bagról² (a projekt harmadik helyszíne, ahol a résztvevők összegyűjtötték a romákkal kapcsolatos sztereotípiákat, és filmet készítettek arról, hogy ezek a sztereotípiák miért nem igazak és veszélyesek).
- Kérdések és válaszok.

A helyi workshopok megtervezése, a tervek bemutatása (90+30 perc)

Zárás (30 perc)

¹ A projekt két vidéki helyszíne

² A projekt harmadik magyarországi helyszíne.

A filmkészítő workshopon alkalmazott játékok és feladatok

1. Bemelegítő játékok és bemutatkozás

1. *Mutasd be a szomszédodat!*

A játékosok kört alkotnak, és bemutatkoznak a mellettük álló két embernek, megosztva néhány alapvető tény magukról (a megosztott tények lehetnek személyesek, szakmaiak, a témához kapcsolódóak stb., A csoport tényleges igényeinek és helyzetének megfelelően). Miután mindenki befejezte az ismerkedést, mindenki bemutatja a jobb oldali személyt, majd a bal oldali személyt, és végül magát a csoportnak. Ez biztosítja, hogy mindenki nevét és kiegészítő információit háromszor hallják, így könnyebb megjegyezni és fenntartani a figyelmet.

MIKOR/MIÉRT: Ez a játék a legjobban idegenek között játszható, mivel célja, hogy a bevezetéseket és a névtanulást szórakoztatóvá tegye.

2. *“Lövöldözős” játék; Bummm!*

A játékosok egy kört alkotnak, amelynek közepén egy személy áll. Az a személy, aki középen áll, a kör egyik tagjára mutat, és a nevére szólítja. A kiválasztott személy két szomszédjának gyorsan meg kell mondania egymás nevét. A vesztes (aki lassabb, nem tud válaszolni, vagy rossz nevet mond) helyet cserél a közepén lévő személlyel.

MIKOR/MIÉRT: A játék célja a nevek megtanulása és gyakorlása. A legjobb olyan csoportban játszani, ahol az embereket bemutatták, de még mindig nem biztosak egymás nevében. Mivel mindenkinek gyorsan kell mondania a neveket, állandó figyelemre van szükség. A névtanuláson túl, ez a formátum más témákhoz is igazítható (például egy állat, egy rajzfilmfigura stb.), Vagy a középső személy minden körben más kérdést is feltehet, amivel a csoporttagok mélyebb megismerése is lehetséges.

3. *Pletykajáték – szavakkal*

A játékosok egy sorban állnak, és az első személy súg egy mondatot a szomszédjának, aki aztán tovább súgja azt a következő személynek. A mondat végigmegy a teljes soron, valószínűleg torzulásokat tapasztalva útközben.

MIKOR/MIÉRT: Ez a tevékenység az információ torzulását mutatja be: hogyan torzulhat az információ félrehallás vagy félreértés miatt, ha nem az eredeti forrásból származik.

4. *Pletykajáték - mozgással*

Az előző gyakorlathoz hasonlóan a játékosok egy sorban állnak, egy irányba nézve, háttal a mögöttük állónak. A sorban utolsóként álló személy egy egyszerű mozdulatsort mutat be (pl. fogmosás vagy táncmozdulatok eljátszása stb.) a következőnek, aki aztán a következőnek mutatja be az imént látottakat, és így tovább. A mozdulat végigmegy a teljes soron, valószínűleg torzulásokat tapasztalva útközben. A szórakozás érdekében az egész folyamatot fel lehet venni.

MIKOR/MIÉRT: Ez a tevékenység az információ torzulását mutatja be: hogyan torzulhat az információ félreértés vagy félreértelmezés révén, ha nem az eredeti forrásból származik.

5. *Pletykajáték - videóval*

Alkossatok 2-3 fős csoportokat, és egy kivételével minden csoport hagyja el a termet. A játékosok szoborpózt készítenek, és rögzítik a telefonjukkal. Ezután egy csoport csatlakozik hozzájuk, és

egyszer megmutatják az elkészült videót. Az ő feladatuk az, hogy a szobor pózát és a videót újra előállítsák, egyetlen próbálkozással. Ezután minden csoportot egyesével engedjenek be. Amikor mindenki rögzítette a videóját, közösen megnézhetik, hogyan alakult át az eredeti szobor és a videó a résztvevők értelmezésén keresztül.

MIKOR/MIÉRT: A játék célja annak bemutatása, hogy a tökéletes utánzáshoz milyen részletes megfigyelésre van szükség, hogyan torzulhatnak el a történetek a többszöri újramondás révén, és elősegíti a csapatmunkát. A videók rögzítéséhez telefonra van szükség.

6. *Válassz egyet!*

Egy előre meghatározott téma vagy kérdés alapján minden résztvevő kiválaszt egy tárgyat a középben lévő közös dobozból, amelyről úgy érzi, hogy kapcsolódik a témához (például a téma lehet a „titkok”, de lehet az is, hogy „én hogyan vagyok ma ebben a csoportban” vagy hasonlóan személyes). A résztvevők ezután megosztják a többiekkel, hogy szerintük a választott tárgyuk hogyan kapcsolódik az adott témához vagy jelenséghez, vagy hogyan kapcsolódnak a tárgyhöz.

MIKOR/MIÉRT: A tárgyak lehetnek mindennapi tárgyak (pl. papírpoharak, zacskók, ceruzák, öngyújtók, szívószálok, palackkupakok), de lehetnek képek (pl. a Dixitet gyakran használják), vagy különlegesebb tárgyak; lehetnek természetes vagy mesterséges, hasonló vagy nagyon különböző, kicsi vagy nagy. A játékosoknak nem feltétlenül kell ismerniük egymást, és a játék különböző témákhoz igazítható. Célja változó lehet, de gyakran használják a csoportban közös témák azonosítására. Arra is szolgál, hogy megtapasztaljuk, hogy ugyanazok a tárgyi dolgok teljesen más jelentenek, különböző emberek számára. Emellett fejleszti az asszociációs képességeket és a kreativitást, miközben a pontosabb kommunikációra ösztönöz.

7. *"Éz engem arra emlékeztet, hogy"*

A résztvevők körbe állnak, középben egy személy áll, aki elkezd egy részletes történetet mesélni. Miután figyelmesen végighallgatták, ha a körből valakinek eszébe jut egy másik történet, amit szeretne megosztani, akkor a középben álló személyt váltja fel azzal, hogy félbeszakítja az „Ez emlékeztet engem...” felkiáltással. Addig folytatják, amíg valaki más félbeszakítja, és így tovább.

MIKOR/MIÉRT: A játék célja, hogy megmutassa, hogyan léteznek az emberek fejében különböző történetek, amelyek bizonyos pontokon összekapcsolódhatnak. Legalább 8-10 emberrel működik a legjobban, hogy a játék mozgásban maradjon, és a középben gyakori cserékkel.

2. A közös gondolatok kifejezését, megosztását segítő játékok, feladatok

1. *Skálajáték (szociometriai preferenciák)*

A moderátor egy skálát mutat, egy képzeletbeli vonalat a szobán keresztül, a nagyon negatívól a semlegesén át a nagyon pozitívig. A résztvevők felsorakoznak előttük, és a moderátor különböző állításokat tesz, a résztvevők pedig eldöntik, hogy ezek az állítások mennyire igazak rájuk, vagy mennyire értenek egyet velük, és ennek megfelelően helyezkednek el a skála megfelelő oldalán. A facilitátor megkérdezheti a résztvevőket az egyik és a másik végtelből, valamint a közepéről is, hogy miért állnak ott, ahol állnak.

MIKOR/MIÉRT: A játék egyik célja, hogy a játékosok jobban megismerjék egymást, de az is, hogy bemutassa, mennyire eltérőek lehetnek a vélemények egy, esetleg homogénnek tűnő csoporton belül. Emellett az eltérő vélemények egyformán történő elfogadása és tiszteletteljes kezelése erősíti a résztvevők bizalmát és önbizalmát, és arra ösztönzi őket, hogy őszinték és

nyitottak legyenek a csoporton belül. A játék a témaválasztáson keresztül variálható és tematizálható, azzal a céllal, hogy a résztvevők jobban megértsék egymást.

3. Anti-diszkriminációs tréning tinédzserek számára (a tréninget szakképző iskolában tanuló 15-18 évesek közt alkalmaztuk)

A következő gyakorlatok célja a félretájékoztató tartalmak azonosítása és leleplezése volt.

A résztvevők papíron kaptak néhány álhírt, amelyek hasonlóak voltak a médiában megjelenő valódi hírekhez.

Példafeladatok:

1. A NASA szerint a földi élet hamarosan kritikus fordulatot vehet, ha az emberiség nem csökkenti a vízfogyasztását fejenként napi fél literre.

Vitaindító kérdések a feldolgozáshoz

- A „NASA szerint” nem jelent semmit a NASA vagy más szervezetek híreinek pontos hivatkozása (link vagy pontos hivatkozás az eredeti publikációra) nélkül.
- Fél liter víz nem elegendő egy ember számára. Ez lehetetlen, amit könnyen meg lehet ítélni.
- Ez a hír egy tipikus „világvége tartalom”, pontos ajánlások nélkül, hogy mégis, mit kellene tenni annak elkerülése érdekében. Keressünk hasonló álhíreket!
- Hogyan tudnátok bizonyítékokat találni arra, hogy ez a hír nem igaz? Végezzünk tényellenőrzést!

2. Jézus szavai kerültek elő egy három ezer éves kőtáblán amit egy izraeli gazda ekéje szántott ki a földből nemrég. Az áll a táblán hogy a világvége előtt a zsidók és a filiszteusok háborúznak majd és egy kórház is lerombolnak. Itt az idő gondolkodni és a hatalmat olyanoknak adni akik hisznek az egyigazisten eljövételében.

- A hír tartalmának hihetőségét korlátozza, hogy egy jelenbéli és egy történelmi esemény túlzottan összefügg: a terrortámadásokkal kapcsolatos jelenlegi izraeli helyzetnek vélhetően semmi közvetlen kapcsolata nem lehet párezer éves történelmi eseményekkel. Ráadásul a kórház említése egy régi táblán nagyon valószínűtlen, tekintve, hogy abban az időben még nem léteztek kórházak.

- Az olyan kommunikáció, amely csak egy megkülönböztetett vallási csoportnak adna hatalmat, valójában kirekesztő és nem felel meg a demokratikus társadalom elvárásának. Ez a dezinformatív üzenetek tipikus célja.
- - Természetesen Jézus szavait aligha lehetett volna egy 3000 éves kőtáblára írni. Aki ezt felismeri, az általában csokoládét kap a tréningeken. ☺
- - Hogyan tudnátok bizonyítékokat találni arra, hogy ez a hír nem igaz? Végezzünk tényellenőrzést!

3. Az Ősmagyarok Intézetének vezetője egy interjúban elmondta, hogy a magyarok nem állnak rokonságban a finnugorokkal vagy a sumérokkel, de egyértelműen kimutatható, hogy népünk Attilától származik, és az ő génjeit hordozzuk ma is. A világ urának leszármazottjának lenni felelősséggel is jár. Nem nekünk kell Európa után futni, hanem nekünk kell az élre állni. Aki erre nem képes, az megtagadja az őseit.

- Ebben a hírben ismét a kirekesztés üzenetét látjuk, azt, hogy az emberek egy bizonyos csoportja felsőbbrendű.
- A hírben keveredik a látszólag tudományos háttér (genetika) és a messianisztikus történelemszemlélet. A hatalmat nem az érdemnek vagy a választott jognak, hanem a származásnak tulajdonítja.
- Ez a hír mozgósít is, valamit el akar érni a befogadó gondolkodásában. Ez különösen akkor válik láthatóvá, amikor a politikai térben egy érzelmi érvet („az ősök megtagadása”) használnak fel.
- Az is gyanítható, hogy ilyen intézmény nem is létezik, és az interneten könnyen tájékozódni lehet róla. (Mindenesetre nagyon hasonló, a magyar kormány által létrehozott szervezetek léteznek, hasonló tevékenységgel).
- Hogyan lehetne bizonyítékokat találni arra, hogy ez a hír nem igaz? Végezzünk tényellenőrzést!

3. Egy Német bárban tegnap verekedés tört ki, amely késsel végződött. A szűrő emberek mind mohamedán kinézetűk voltak. Ez van, amikor az idegenek elfoglalják országjainkat. Ennyi.

- Ez a hír egy tipikus magyarországi FB-poszt. Meg kell jegyezni, hogy a hír nyelve is fontos. Egy olyan hír, amely sok nyelvtani vagy stilisztikai hibát tartalmaz, aligha ment át a médiumtól elvárt szerkesztési rendszeren, azaz senki nem ellenőrizte a valóságtartalmát. A német és a muszlim szavak egyaránt kisbetűvel vannak írva, a cikk pedig egy jellegtelen

fordulattal zárul: Ennyi. A hír és a személyes kifejezés közötti különbség jól szemlélteti a hivatalos és az informális nyelvhasználat közötti különbséget. (Megjegyzendő, hogy ez nem általában a médiára, hanem a hírekre igaz, hiszen a médiának vannak más formái is, mint a hírek: publicisztika, szórakoztatás). A szöveg nem lehet hír, mert soha nem jelenik meg egy hírben hanyag megfogalmazásként: 'egy német bárban'. Ha ilyen hanyag, hivatkozás nélküli megnevezéssel találkozunk, gyanúsnak kell lenni.

- Ez a „hír” kifejezetten elfogult a muszlimokkal szemben, azaz azt sugallja, hogy minden, ehhez a csoporthoz tartozó ember kockázatot jelent. A „betolakodni” kifejezést a migráció ellen is használják, mivel ez egy negatív, ellenséges ige, amely a társadalom békéjét fenyegeti.
- A „muszlim kinézetű” kifejezés is fontos. A muszlim vallásnak nincs „kinézete”, ahogyan más vallásoknak sincs. A „kinézet” tehát a többségtől eltérő kisebbségek, az idegenek általános kirekesztését sugallja.
- Hogyan lehetne bizonyítékokat találni arra, hogy ez a hír nem igaz? Végezzünk tényellenőrzést!

4. Egy híres magyar celeb autójával karambolozott. A vétkes sofőr ittas volt és kábítószerrel is. Annyit lehet tudni, hogy sokszor lépett fel kormány ellenes tüntetéseken. Természetesen nem írhatjuk meg, ki volt ő, de kíváncsiak lennénk a tippjeikre.

- Ez a hír összekapcsolja a társadalmi devianciát a kormányellenes véleménnyel. Anélkül, hogy bármi konkrétumot tartalmazna ez a hír, képes azt a benyomást kelteni az olvasóban, hogy a kormányellenes emberek egyértelműen alkoholt isznak és kábítószerrel iszik, amikor vezetnek, megszegve minden társadalmi szabályt. Más szóval, egy politikai véleményt egy társadalmilag általánosan elítélt magatartásformával párosítanak, és ennek negatív megítélését ráerőltetik a politikailag eltérő véleményre.
- A szöveg legmanipulatívabb része az, hogy teret enged a feltételezéseknek, így szinte végtelen számú kormányellenes szereplőt lehet bemocskolni. A kommentelők elkezdik a pletykák féktelen terjesztését, amelyeket nem is a „hírszolgáltató” indított el, bárkiről, akinek a neve elhangzik.
- Hogyan lehetne bizonyítékokat találni arra, hogy ez a hír nem igaz? Végezzünk tényellenőrzést!

4 A „clickbait”

Ma már az online jelenlét sikerének az egyik legfontosabb mértékegysége a látogatottság, pontosabban a „click” – hányan kattintanak a hírre, hányan olvassák el. Ezt leginkább olyan „bombasztikus” címekekkel

tudják elérni, amik azonnal kíváncsivá teszik az olvasót. Nem minden ilyen cím mögött találunk kamut, de a gyanúnkat mindenképp felkeltheti egy ilyen híradás.

„Nem sok kellett hozzá, hogy belehaljon...”

„*Soha nem látott...*”

„Ilyet Élő ember még nem tapasztalt!”

„Horrorisztikus...”

„Tompá késsel fejbeszúrta...”

„Most megtudhatja, miért menekült el...”

Mondjatok, Írjatok ilyen példákat ti is!

5 Interjú szempontsor

A dezinformációról nagyon kevés empirikus adat áll rendelkezésre, és még kevesebb a roma közösségekre vonatkozó információ.

A projektbe egyetemi hallgatókat is bevontunk, akikkel együtt kezdtük el egy kérdőíves és interjúkon alapuló felmérés elkészítését. Az adatgyűjtésre a projektidőszak után kerül sor, remélhetőleg több országban.

Kérdések az információfogyasztásról, szokásokról, a dezinformáció észleléséről, az annak való kitettségéről és a dezinformációval szembeni sebezhetőségről.

I A válaszadó személyes helyzete a helyi közösségben betöltött szerepe

- Demográfiai és társadalmi-gazdasági információk (nem, életkor, lakóhely, családi állapot, iskolai végzettség, munkaerő-piaci státusz).

- Mi az elsődleges személyazonossága? (Lehetőség lehet „identitáskártyák” kiosztása és sorrendben történő kiválasztása: pl. férfi, nő / gyermek, szülő, unoka, nagyszülő / dolgozó, álláskereső, segélyen élő stb. / roma, nem roma, magyar és roma, roma és magyar / bátor, visszafogott, szókimondó / stb.

- Milyen az Ön közösségének megítélése a településen és a környező településeken? (Lenézik őket, irigylik, félnék tőlük stb.)

- Mi igaz belőle: Központi szerepet játszik a közösségben; részt vesz a döntések meghozatalában; (s)örül, ha mások csinálnak dolgokat, ő csak nézi...

- Hány emberrel találkozik naponta?

- Hány emberrel van rendszeres kapcsolata...

- a FB-on?

- az Instán?

- a Tik-Tokon?

- egyéb felületen (melyiken)?

- Hány barátod van ezeken a platformokon?

- Van e-mail címed, és használod is?

- Mi volt a legutóbbi három kommunikációs aktusod (kivel? miről?)

- Mi volt az utolsó hivatalos (nem magánjellegű) kommunikációs aktusod? (Milyen platformon, vagy személyesen?)

- Inkább aktív vagy passzív vagy inkább passzív ezeken a felületeken? (Mit posztoltál utoljára, mikor? mit olvastál utoljára, és emlékszel a tartalmára?)

II Médiahasználati szokások

1. Mekkora az otthoni tévéje? Mi van a tévében (tévécsoportnak, ha igen, milyen csomagban, milyen típusú csatornákat néz; internetes tartalmak).

2. Mikor van be- és kikapcsolva? Ki kezeli a tévét, hangolja a csatornákat?

- Kérjük, kezdje el felsorolni a tévécsatornákat! [Az említett sorrendben kell írni!]

- Mennyi időt tölt a tévé előtt?

- Ki néz tévét a családban (mit, mennyit?) Néznek-e valamit (mit?) együtt, és utána megbeszélnek, hogy mit láttak?

- Hallgatnak-e rádiót (mit, hol, mennyit?)?

- Milyen internet-hozzáférések vannak? Telefonon keresztül, vezetékes? Adatcsomag mérete? (Előfordul, hogy nincs internet, miért?)

- Mire használja az internetet? (Közösségi média, hírek, keresés, ügyintézés, szórakozás... Melyik oldalt látogatta meg utoljára? Milyen oldalakat tud megnevezni?)

- Szoktad-e megosztani a véleményed az interneten? Hol?

- Ajánlja másoknak vagy barátainak a tartalmakat? Hogyan (linket küld, megosztja, szóban felhívja a figyelmet stb.)?

III Tájékozottság és érdeklődés

- Követi a híreket? Milyen hírekre figyelsz (sport, politika, szórakozás, gazdaság stb.)?

- Mondj legalább három hírt, esetet, eseményt a lakóhelyedről (településről, közösségről) - ne legyen családi vonatkozású!

- Mondj legalább három, az országgal kapcsolatos hírt, esetet, eseményt!

- Mondj legalább három hírt, esetet, eseményt a világból!

- Honnan és kitől tudott és hallott ezekről?
- Ha meg akarnál győződni arról, hogy ezek a hírek és dolgok igazak, mit tennél?
- Kik azok, akiknek a véleményére hallgatsz? Szerinted kik azok, akiknek a véleményére hallgatsz?
- Véleményed szerint mi a legnagyobb probléma (kihívás...) a közösségedben, lakóközösségedben / országodban / a világban jelenleg? Mit tudnál tenni ellene, javítani a helyzeten? Ha nem, akkor miért nem?
- Mit tennél (itt a kommunikációs tevékenységre vagyunk kíváncsiak), ha ez történnéne:
 - A közösségedben (városban, szegregált területen) nagyon kedvezőtlen pletyka terjedne róla (pl. hogy valami bűnténybe keveredett).
 - Betörnének a házba, ahol (s)él.
 - A családját azzal vádolnák, hogy visszaélt egy banki hitellel.
 - Az Ön közösségét azzal vádolnák, hogy szándékosan nem járatták iskolába a gyermekeiket.
 - [Egészítsd ki helyi vonatkozású példákkal]

IV Világnézet, értékek

- Hogyan gondolkodsz ezekről a kérdésekről:

(Itt olyan attitűdskálákat kell alkalmazni, amelyek képet adnak az egyén saját társadalmi szerepéről és társadalmi tevékenységéről alkotott felfogásáról. Olyan kérdéssort kell alkalmazni, amely lehetővé teszi az összehasonlítást más kutatások eredményeivel.)

- Ki hozza az életünket befolyásoló döntéseket? (Helyileg, a településen, országosan, a világban) Ezek hatással vannak/lehetnek rád? (A felsorolás és említés sorrendjében kérdezzük.)
- El tudná képzelni, hogy vezető szerepet vállaljon egy ügy képviselőjeként? Mi lehetne egy ilyen ügy? Ha nem vállalná a vezetést, el tudná-e képzelni, hogy támogatna valamilyen kezdeményezést?
- Mit tart jelenleg a leg súlyosabb személyes / közösségi - helyi / országos / globális problémának?
- Mit lehet tenni, ha egy nyilvánvaló hoax kezd terjedni az interneten / szájhagyomány útján a közösségedben / családjában?

- Előfordult már, hogy nem hittél el valamit, nem bíztál valamilyen hírben? Mit tettél akkor?

- Minek kellene történnie ahhoz, hogy a te és a közösséged helyzete javuljon? Kinek mit kellene tennie?

